

kot celote v določenem obdobju, dva se lotevata integralnih poglavij iz zgodovine Črnomlja, medtem ko preostala dva posegata vanjo s specialističnima razpravama.

Bralcu so tako ponujeni: 1) zgodovinski pregled Bele krajine od neolitika do pozne antike (Phil Mason) s podrobnimi prikazi poselitvene strukture, etnične, kulturne in politične pripadnosti posameznih obdobj, med katerimi velja izpostaviti starejšo železno dobo kot enega največjih razcvetov v zgodovini pokrajine; 2) prikaz belokranjske zgodovine v poznem srednjem veku (Miha Kosi) z nazornim orisom posameznih etap, ki sovpadajo z gospostvom elitnih dinastij vzhodnoalpskega prostora – Višnjegorskih, Goriških, Celjskih in Habsburžanov – ter rivalstva na področju cerkvene jurisdikcije med Zagrebom in Oglejem kot tudi pomembne vloge, ki jo je na tem ozemlju odigral Nemški viteški red; 3) podoba Črnomlja, kot jo kažejo arheološke raziskave (Phil Mason), kjer si je mogoče ob prebiranju interpretacij izkopanih struktur in poglobljanju v precizne tlorisne prikaze za posamezne faze ustvariti predstavo o razvoju naselja od prazgodovine do poznega srednjega in novega veka; 4) prikaz politično-upravnega, gospodarskega in demografskega razvoja Črnomlja kot tržne oziroma mestne naselbine v srednjem in novem veku (Boris Golec), kjer med poudarki lahko izpostavimo razjasnitev okoliščin in časa transformacije naselja iz trga v mesto ter vprašanje vsebine črnomaljske mestne avtonomije; 5) pregled nad ohranjenimi rimskimi nagrobniki iz Črnomlja (od 1. do 3. stoletja) s podrobnimi opisi, objavo in rekonstrukcijo

napisov ter interpretacijo (Milan Lovenjak), ki so-deč po stilskih značilnostih kažejo na povezave z balkanskim kot tudi s panonskim in noriškim prostorom; in 6) opis in interpretacija povsem sveže "trofejne" arheološke najdbe – izredno dobro ohranjenega srednjeveškega meča iz Lahinje v Črnomlju (Andrej Gaspari), kjer je dan poudarek problemu obrednega odlaganja orožja v jezera in reke.

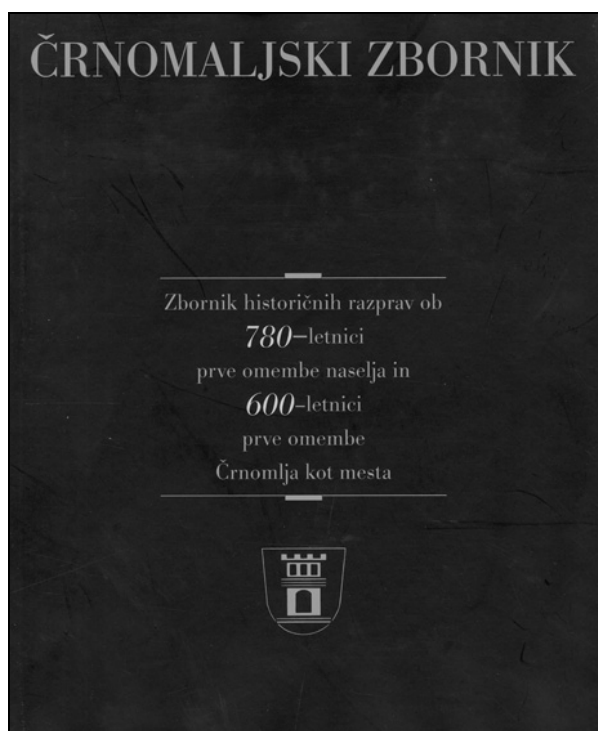
Poleg strokovnih besedil velja opozoriti še na sicer posrečene likovne rekonstrukcije vedute naselja in nekaterih detajlov za posamezna obdobja (Robert Lazar) – te nudijo bralcu dodatno dimenzijo pri percepciji razprav –, ki pa so občasno morda nekoliko preveč sugestivne; rekonstrukcija srednjeveškega Črnomlja, denimo, zbuja občutek monumentalnosti, ki bi jo mestecu tega ranga težko pripisali.

Gledano v celoti lahko Črnomaljski zbornik opišemo kot koristen in kvaliteten pripomoček strokovnjakom, obenem pa tudi kot zanimivo in privlačno knjigo za ljubitelje in laike; v vsakem primeru delo, vredno branja.

Matjaž Bizjak

Klevez: Biser narave z bogato zgodovino (ur. Majda Pungerčar). Šmarješke Toplice : Občina Šmarješke Toplice; založba Goga Novo mesto, 2009, 201 stran.

Tik pred poletjem 2009 je izšel zbornik Klevez, Biser narave z bogato zgodovino, ki ga je založila občina Šmarješke Toplice, izdala pa novomeška založba Goga. Na okroglih 200 in še eni strani je predstavljena bogata naravna in kulturna dediščina majhnega območja na Dolenjskem v neposredni bližini Šmarjeških Toplic, ki mu glavni poudarek daje grad Klevez, nekoč mogočna zgradba, danes le skromna ruševina. V uvodnih besedah sta tako županja občine Šmarješke Toplice Bernardka Krnc kot urednica Majda Pungerčar predstavili vzroke za nastanek omenjenega zbornika. Urednica, ki je zgodovinarica in tudi domačinka, je v prvem stavku svojega uvoda na strani 11 najlepše opisala obravnavano območje: "Ko rečejo Klevez, domačini pomislijo na sotesko, grad, jamo, potok Raduljo z brzicami, topli izvir, kopanje v bazenčku, kmetijsko posestvo, mlin, pripovedi iz preteklosti itd". Vse to in še več so obdelali strokovnjaki na naravovarstvenem in zgodovinskem področju. Večina prispevkov prinaša nove, še ne objavljene ugotovitve in rezultate novih raziskav.

Prvih pet prispevkov je posvečenih bogati naravni dediščini območja. Dr. Rajko Pavlovec, univ. dipl. inženir geologije, redni profesor v pokoju na Naravoslovnotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani je pripravil prispevek o geološki zgradbi okolice Kleevča. Piše predvsem o toplih vrelcih v neposredni bližini gradu in drugih geoloških pojavih, ki so za tako majhen prostor precej raznoliki. Andrej Hudoklin, univ. dipl. biolog, naravovarstveni svetnik na novomeški območni enoti Zavoda RS za varstvo narave, je pripravil prispevek o Kleevških jamah. Že naslov pove, da je jam v okolici nekdanjega gradu več. Pravzaprav gre za večji jamski splet Zgornje in Spodnje Kleevške jame. Avtor, ki je tudi navdušen jamar, jame temeljito opiše, predstavi njihovo geološko podobo, zgodovino raziskovanj, ljudsko izročilo, vezano na omenjene jame in tudi življenje v jamah, kjer so najbolj zastopani netopirji. Dušan Klenovšek, prof. kemije in biologije, višji naravovarstveni svetovalec na novomeški območni enoti Zavoda RS za varstvo narave in tudi domačin, je pripravil kar dva prispevka. V prvem govori o rastlinskem svetu Kleevča in okolice. Rastlinski svet je obravnavan kar na treh različnih rastiščih – ob samem toku Radulje, na mokrotnih travnikih ob njej in v gozdni podrasti. Iz prispevka zvmemo med drugim tudi, da na obravnavanem območju uspeva več kot 20 zavarovanih vrst in je zato to območje tudi s tega vidika pomembno. V svojem drugem prispevku pa je Klenovšek spregovoril o živalskem svetu. Obdelal je življenje v vodi, žuželke, dvoživke

in plazilce ter ptice, še posebej pa človeško ribico, ki živi v že prej omenjenem podzemnem svetu. Janez Božič, univ. dipl. inž. gozdarstva, tudi on naravovarstveni svetovalec na novomeški območni enoti Zavoda RS za varstvo narave, je podrobno predstavil gozdove Šmarjeških Toplic. V svojem prispevku je opisal tudi zgodovino gozdov in gozdarstva na obravnavanem območju. Ob tem si je pomagal tudi s številnimi zgodovinskimi viri in gozdnogospodarskimi načrti, ki so začeli nastajati že konec 19. stoletja. Prispevek pa zaključi s predstavitvijo sodobnega gospodarjenja z gozdom.

Drugi del zbornika prinaša prispevke, ki nam predstavijo zgodovino gradu in umetnostnozgodovinske spomenike območja. Dr. Ivan Stopar, univ. dipl. umetnostni zgodovinar in prof. primerjalne književnosti, upokojeni konservatorski svetnik na celjski enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, nam predstavi sam grad in njegovo zgodovino. Že naslov prispevka Kleevč, v vihri vojnih in povojnih let izginuli grad, nas seznani z usodo nekoč mogočnega gradu. Avtor predstavi zgodovino gradu, njegov nastanek in stavbno rast ter različne lastnike. Dotakne se tudi dogodkov junija 1942, ko so pripadniki Dolenjskega odreda grad zažgali. Ruševine gradu so bile leta 1955 minirane in grad izbrisan z obličja zemlje. Stoparjeve ugotovitve dopolni prispevek dr. Staneta Grande, rednega profesorja za kulturno zgodovino in raziskovalnega svetnika na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU, ki je spregovoril o gradu Kleevč in njegovih lastnikih. Tako lahko sledimo lastnikom od freisinških škofov v 13. stoletju, do zadnjih graščakov družine Ulm. Pripoved o bogati kulturni dediščini Kleevča nadaljuje v prispevku z naslovom Nagrobniki kleevških graščakov na pokopališču v Slapah mag. Marinka Dražumerič, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica in univ. dipl. etnologinja, konservatorska svetnica na novomeški enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Kot pove že naslov prispevka, je predstavila nagrobne družine Jombart in Ulm, ki sta posestovali grad v 19. in 20. stoletju. Večje grobno polje z ohranjenimi nagrobniki se je ohranilo ob Marijini cerkvi v Slapah, vasi blizu Kleevča. Avtorica poda v prispevku podrobne opise samih nagrobnikov, materiala in napisov na njih. Ob tem izvemo marsikatero zanimivost tudi o samih družinah in življenju na gradu. Pripoved o gradu in življenju na in ob njem nadaljuje Jožica Dolensek, sicer upokojena profesorica matematike, v svojem prispevku Spomini. Zbrala je spomine ljudi, ki se še spominjajo gradu in njegovih prebivalcev, navezala pa je tudi stik s potomci zadnjih lastnikov Ulmov, ki danes živijo v Avstriji. Ulmi so bili dobri in pošteni gospodarji, saj imajo vsi okoliški ljudje lepe spomine na njih. Prav spominsko gradivo je lahko pomemben vir za poznavanje vsakdanjega življenja, pa naj bo to na gradu ali okoli

njega. Zbornik zaključuje prispevek Bojane Medle, univ. dipl. etnologinje in univ. dipl. kulturne antropologinje, ki je zaposlena kot svetovalka za turizem, kmetijstvo in podjetništvo na občini Šmarješke Toplice, in Mihe Gorenca, prof. geografije in zgodovine z osnovne šole Šentjernej, z naslovom Ljudske pripovedke in verovanja v povezavi z gradom Klevevž. Avtorja nam predstavita številne zgodbe, vezane na izvor krajevnih in topografskih imen, o vražah, prebivalcih gradu pa tudi o vilah, škrtih in velikanih, ki so tu živeli in mogoče se še vedno kje skrivajo in nas opazujejo.

Vse zgodbe in bajke o gradu Klevevž in njegovi bogati naravni in kulturni dediščini so zvezane v knjigo, ki kar čaka, da jo bralec vzame v roke. Vsi prispevki so napisani tako, da bodo razumljivi vsem, za zahtevnejšega bralca pa so opremljeni z navedbami virov in bogatim seznamom uporabljene literature. Slednje pogrešam predvsem pri prispevkih dr. Stoparja in dr. Grande. Je pa res, da je bila njuna tematika, predvsem dr. Stoparja, že podrobneje opisana tudi v drugih delih.

Poskrbljeno je tudi za tuje bralce. Vsi prispevki imajo izčrpne povzetke v angleškem, nemškem in italijanskem jeziku, tako da bo tudi tujec spoznal glavne značilnosti obravnavanega območja.

V zborniku je tudi bogato slikovno gradivo. Na začetku je predstavljena karta območja z vso pomembnejšo naravno in kulturno dediščino, na koncu pa je pridan še slovarček manj znanih besed in predstavitev vseh avtorjev.

Vse čestitke mladi občini za odločitev za zbornik, urednici in uredniškemu odboru pa, da so uspeli pridobiti raziskovalce s tako različnih področij. Ob tem naj poudarim tudi dejstvo, da je večina piscev tudi osebno vezana na obravnavano območje, kar zborniku daje še poseben čar.

Vzemite ga v roke, mogoče vam bo dal idejo za nedeljski izlet ali pa spodbudil še koga, da bi na podoben način zbral gradivo o svojem domačem kraju.

Judita Podgornik Zaletelj

Marija Stanonik: Žiri na meji. Ljubljana : Pegaz International, 2007 (Zbirka Žirovskega občasnika; zv. 11), 147 strani.

Žirem, kraju na meji, na geografski, geološki, zgodovinski ločnici, nenazadnje svojemu rodnemu okolišu, je prof. dr. Marija Stanonik, znanstvena svetnica na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, posvetila svojevrstno monografijo, ki ne

odstopa od zahtev znanstvene monografije, pa vendarle na poti "znanstvenosti" ne izgubi osebnega pridiha in krajevnega zanosa.

Zakaj kraj ob meji, kaj ta meja pomeni v geološkem, geografskem in nenazadnje zgodovinskem smislu, na kratko, jedrnat in mestoma zgodovinsko kritično, s pogledom, zazrtim v desetletja po 2. svetovni vojni, ki so utrdila tudi duhovno mejo, odgovarja že urednik knjige in predsednik Muzejskega društva Žiri Miha Naglič. Če na geološko mejo (k sreči) človek (še) ni imel vpliva, pa je na njegovo žirovsko bivanje vendarle ta odločilno vplivala z vodnimi potmi in razpotji, in slednja so se vrinila tudi v zgodovinsko razmejevanje na Žirovskem od prehoda iz zemeljske v človeško zgodovino, ko so se okoli 50.000 pr. Kr. v t. i. Matjaževih kamrah ustavljali "Pražirovci" in "Praidrijci". Od tega časa dalje v mejno pripoved vstopi avtorica knjige.

Da bo bralec v polnosti razumel obseg pojma *meja* v primeru Žirovske kotline, se je avtorica umestno odločila predstaviti tri temeljne vidike črte, ki ločuje. V zemljepisnem pogledu je, tudi zaradi zgodovinskih procesov 20. stoletja, najbolj prisotna opredelitev razvodja med Jadranskim in Črnim morjem, ki je bilo kot zamejitev zapisano tudi v dokumentih, ki so med prvo svetovno vojno in po njej tjakaj postavili mejo med Italijo in Kraljevino SHS, kot da bi "z ene strehe voda odtekala v Jadransko

ŽIRI NA MEJI

Marija Stanonik

